

Тарих тилга кирганды

ЧОРИЗМНИНГ ИСТИЛОЧИЛИК СУД ТИЗИМИ

XIX асрнинг иккичи ярми XX аср бошларида
Туркестондаги сиёсий-хукукий ҳолатни таҳлил этиш
ва унга илмий баҳо бериш учун бу даврда чор Россия-
си истилочилар томонидан тузилган мебърий-
хукукий хужжатларни ўрганиш мухим аҳамият касб
этади. Чунки бу хужжатлар мустамлака тузумини
кучайтиришига маҳаллий аҳолини чоризм тартибла-
ри ҳамда хукумат вакилларни олдида сусиз иштотда
ушлаб турнишга қартилган эди. Бу, албатта, тарих-
нинг ҳали оцилмаган саҳифаларидан бири ҳисобланади.
Айни пайтада бу тарихни ҳар томонлама чукур
ўрганимасдан турб, бўғни замонавии ўзгаришар-
нинг асосий ўйналишларини, қонунчилик, давлат ва
жамият курилиши борасидаги ислогочлар мояхитини
чукур түшниб ва баҳолаб бўлмайди.

Шу ўринда Президентимиз Ислом Каримовнинг
“Тарихни яхши билиш – бу бўлиб ўтган воқеалардан
сабок чиқариши, ўтмешининг фохеали хатоларини
такрорламаслик ҳамда бугун ва келажак истиблони
тўғри белгилаб олишининг асоси демакдир” – деган
фикрини эслаб ўтиш ўринидир.

Туркестонда чоризм суд тизими, шунингдек, суд жарайн-
ларига оид материалларни таҳлил этиш мустамлакачилик суд
сиёсатиди суд жарайнлари билан боғлиқ материалларда
маълум маъдан халқимизнинг ўз эрки учун курашдан кай-
тмаслиги, она-ватан мустамлакилиги учун ўз жонини ҳам бе-
ришади.

Афсуски, бизда XIX асрнинг иккичи ярми – XX аср бо-
шида Туркестонда чоризм суд тизими тарихини ўрганиши
багишланган маҳсус тадқиқотлар жуда кам. Факат истило-
чиларни саҳифасидан ахрарни, бир қанча судлов мусассалари
майда ташкил килинди: булар 1898 йилга мавжуд бўлган
вилоят судлари, 1899 йилдан фаолият бошлаган округ суд-
лари ва ўлканинг олий апелляция инстанциясида мухим ўрин
тутубчи 1899 йилдан иш бошлаган Тошкент суд палаталари-
dir. Чоризм томонидан департаментларда катта аҳамиятга
эга бўлган, маҳаллий судлар куорига нисбатан билирри-
лан шикоят ва протестларни, жумладан, Тошкент суд пала-
таси карорини ҳам кўриб чиқувчи хукумат сенати деб ата-
лучи мусассаса турар эди. Сенат хукумати ҳар кандай қонуни
ни ўзгариши имкониятини берадиган қонунларни шархлар,
судларга чоризм империяси ва хуқорон доираларнинг мағафат-
лари жавоб берадиган ўйналишни кўрсатиб турарди.

Чоризм суд тизими таркибида кози ва бийлар суди билан
бир қаторда округ ва суд палаталари фаолият олий борди.
Булар маҳаллий аҳоли бошига кўлаб куфут солувчи чор
Россияси сиёсий тузуми мағафатини химоя куловчи ҳарбий-
округ ва ҳарбий-дала судлари ҳамда алоҳида судлар эди.
Чоризм судларни даглилларга расмий тартиблаштиришни
тажрибада кўнини ўз ҳак-хукукини химоя куловчи адво-
кат ёллаш имкониятидан ҳам маҳрум экани, суд жарайн-
ларни бирёлшамалиги – булар мустамлакачилик даври суд
тизимининг гайриинсоний жиҳатидан ҳисобланади.

Хуласа, Туркестонда ўрнатилган чоризм суд тизими ўлка
ахолисини истибодда тутиб турниш мухим бўғини бўлкин,
у одамлар ҳак-хукукини химоя кишиш ўнга кўпроқ жазо-
лаш вазифасини бажарар эди. Унинг маҳсади одамларни кул-
ларча иштотда тутиб турнишга қартилган эди.

Махмуджон ТУРДИЕВ

У эндиғина 18 ёши тўлганда
ибни бор каманди. Панжара ортида
утган 8 йиллик махбусликнинг ач-
чик хайдатидаги сабок чиқари-
ли. Аксинса, яна хеётта енгил-епли
каради, ҳалол меҳнат килишдан
коғиб, сангир юрди.

Саёк ҳорган таёб ёди, деб бе-
хиж шаштаган. Мурод Пўлатови
ҳам ёёғи тоййиб, банганд тұдасига
кандай түшиб көлганини ўзи ҳам
сезмай келиди.

Аслида хамма бу шундан сўнг
бошланди. Ҳар замон суюқларини
эзириб оғришидан азобланган.

Мурод билгайдаги бўтиб чиқар-
сан томирага ишга қадаб бирор
таскин топар, «айфийн» гирдо-
бидаги айланаварди. Ишнан санчи-
лар эса кунаро таролранаварер,
хуллас, ёш иштот оғуғ «айфийн»
коранди. Шу ўйнинг киш кунла-
ридан бирорда наебатдаги «доза»-
ни излаб кучага отанди. Термиз
шахридан Фуркат қўяси, 11-йи-
нинг Шахло ишми бир киздан
кареда гиёхванд моддаси тошип
мухимлигини суршиштириб тур-
ганида, кўникс Аззам Рўзиневнинг
нигоҳи Муродга тушди. У Мурод-
нинг ниғти бузук эканлигини пай-
каб, ўйнингдан котма, деб жеркиб
берди.

Бадан зиркаби оғриб турган,
дунё кўзига зулмат бўлиб курина-
ётган Мурод бу жеркиши жавобан
кўши бўлиш Аззам. Рўзиневга
ташланди. Жисмонан охиз бўлган
кўшини муштадил кетди. Факат
муштадил эмас, вахшилиги тутиб,
уну пичоклаб, соҳа бойдан гидро-
бади кўнини ўтганни ташланади.

Кўникс Кўникс Аззам Рўзиневнинг
хукумий оғришидан азобланган
Мурод билгайдаги бўтиб чиқар-
сан томирага ишга қадаб бирор
таскин топар, «айфийн» гирдо-
бидаги айланаварди. Ишнан санчи-
лар эса кунаро таролранаварер,
хуллас, ёш иштот оғуғ «айфийн»
коранди. Шу ўйнинг киш кунла-
ридан бирорда наебатдаги «доза»-
ни излаб кучага отанди. Термиз
шахридан Фуркат қўяси, 11-йи-
нинг Шахло ишми бир киздан
кареда гиёхванд моддаси тошип
мухимлигини суршиштириб тур-
ганида, кўникс Аззам Рўзиневнинг
нигоҳи Муродга тушди. У Мурод-
нинг ниғти бузук эканлигини пай-
каб, ўйнингдан котма, деб жеркиб
берди.

Орадан бир хафта ўтди. Мурод
жеркиндин топган 15 граммни ги-
ёхвандик воситасини қабул килиш
учун хилмат ёки излашга тушди.
Топди ҳам, «Муродро» жомье
масхидининг тезор ҳараратлари ту-
файли кўлга олинди. Суд ҳу-

одамлардан холи, кўздан пана жой
эди. У шоша-лиша ҷунгагидан
шрипени олиб, унга 15 граммлик
«доза»ни жойди. Аммо инни би-
лагига тикомки бўлганда, кутил-
магандай пайдо бўлган ишни шашар
булими ходимлари унинг қафнинг
бузиши. Жинояни кўлга олинди.

Гиёхвандлика берилши, шунинг
житаксисида оигир хинояни кўл ури-
ши Мурод Пўлатови узоз муддатга
оазодликдан маҳрум эканини били-
шилди. Афсуски, билардилар. Била турб,
хуқори чиқарни сабаби билиштаги
бўлганда берди. Улар қатарон кур-
бонларни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

Лекин ҳаётда баъзан тупла-ту-

**26 июнь –
Халқаро
гиёхвандликка
қарши куаш**

ГИРДОБ

зук одамлар ҳам шундай нолок
игора қўл урганиннинг гувохи була-
сиз. Ок-корани танинг кимсалар
герони каби ахали воситасини со-
тиб, ундан мўйам даромад олиши
муштадил эмас, вахшилиги тутиб,
уну пичоклаб, соҳа бойдан гидро-
бади кўнини ўтганни ташланади.

Кўникс Кўникс Аззам Рўзиневнинг
хукумий оғришидан азобланган
Мурод билгайдаги бўтиб чиқар-
сан томирага ишга қадаб бирор
таскин топар, «айфийн» гирдо-
бидаги айланаварди. Ишнан санчи-
лар эса кунаро таролранаварер,
хуллас, ёш иштот оғуғ «айфийн»
коранди. Шу ўйнинг киш кунла-
ридан бирорда наебатдаги «доза»-
ни излаб кучага отанди. Термиз
шахридан Фуркат қўяси, 11-йи-
нинг Шахло ишми бир киздан
кареда гиёхванд моддаси тошип
мухимлигини суршиштириб тур-
ганида, кўникс Аззам Рўзиневнинг
нигоҳи Муродга тушди. У Мурод-
нинг ниғти бузук эканлигини пай-
каб, ўйнингдан котма, деб жеркиб
берди.

Бадан зиркаби оғриб турган,
дунё кўзига зулмат бўлиб курина-
ётган Мурод бу жеркиши жавобан
кўши бўлиш Аззам. Рўзиневга
ташланди. Жисмонан охиз бўлган
кўшини муштадил кетди. Факат
муштадил эмас, вахшилиги тутиб,
уну пичоклаб, соҳа бойдан гидро-
бади кўнини ўтганни ташланади.

Орадан бир хафта ўтди. Мурод
жеркиндин топган 15 граммни ги-
ёхвандик воситасини қабул килиш
учун хилмат ёки излашга тушди.
Топди ҳам, «Муродро» жомье
масхидининг тезор ҳараратлари ту-
файли кўлга олинди. Суд ҳу-

одамларни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди. Бу бобларниң фасат
номидан. Бу бобларниң фасати
тозиганни тикиланни ҳар кандай
жамият учун қаримлияни аҳамиятни
малик воеха эканлиги яна бир бор
зарур.

1999 йилнинг 12 май куни Прези-
дентимиз Фарзодибек Ҳамидов Му-
стамлакачилик даври курбонлари
хотирасини абдийлаштириш ко-
мисиси тузилган эди. Шу комиси-
сия туилиши ва унинг ҳалқи мур-
жахидишини ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши» хайрли жамар-
маси ташабуси билан бир неча
шанбаликлар ўтказиди. Мен аниш
иёллардан бараларни ҳар кандай
шанбаликларни ўтказиди. Шунинг
шабакаси оиди. Нонисобод шанбаликларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши» хайрли жамар-
маси ташабуси билан бир неча
шанбаликлар ўтказиди. Мен аниш
иёллардан бараларни ҳар кандай
шанбаликларни ўтказиди. Шунинг
шабакаси оиди. Нонисобод шанбаликларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши» хайрли жамар-
маси ташабуси билан бир неча
шанбаликлар ўтказиди. Мен аниш
иёллардан бараларни ҳар кандай
шанбаликларни ўтказиди. Шунинг
шабакаси оиди. Нонисобод шанбаликларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши» хайрли жамар-
маси ташабуси билан бир неча
шанбаликлар ўтказиди. Мен аниш
иёллардан бараларни ҳар кандай
шанбаликларни ўтказиди. Шунинг
шабакаси оиди. Нонисобод шанбаликларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши» хайрли жамар-
маси ташабуси билан бир неча
шанбаликлар ўтказиди. Мен аниш
иёллардан бараларни ҳар кандай
шанбаликларни ўтказиди. Шунинг
шабакаси оиди. Нонисобод шанбаликларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши» хайрли жамар-
маси ташабуси билан бир неча
шанбаликлар ўтказиди. Мен аниш
иёллардан бараларни ҳар кандай
шанбаликларни ўтказиди. Шунинг
шабакаси оиди. Нонисобод шанбаликларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши» хайрли жамар-
маси ташабуси билан бир неча
шанбаликлар ўтказиди. Мен аниш
иёллардан бараларни ҳар кандай
шанбаликларни ўтказиди. Шунинг
шабакаси оиди. Нонисобод шанбаликларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши» хайрли жамар-
маси ташабуси билан бир неча
шанбаликлар ўтказиди. Мен аниш
иёллардан бараларни ҳар кандай
шанбаликларни ўтказиди. Шунинг
шабакаси оиди. Нонисобод шанбаликларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши» хайрли жамар-
маси ташабуси билан бир неча
шанбаликлар ўтказиди. Мен аниш
иёллардан бараларни ҳар кандай
шанбаликларни ўтказиди. Шунинг
шабакаси оиди. Нонисобод шанбаликларни
билиштаги оиди. Анишни кўлга
жамиятни ҳар кандай ташкилларни
билиштаги оиди.

2000 йилнинг 12 май куни Тош-
кентдаги Нонисобод даҳисида «Ша-
хидлар хотириши»